

УДК 351.84

Анастасія Сегляник

Anastasia Seglianyk

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ**THE SOCIAL INSURANCE FOR TEMPORARY DISABILITY IN THE UKRAINIAN SOCIAL INSURANCE SYSTEM**

У статті проаналізовано систему соціального страхування в Україні та розглянуто функціонування соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, визначено основні його недоліки та напрями вдосконалення.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності, соціальна допомога, єдиний соціальний внесок, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, бюджет Фонду.

The article analyzes the social insurance system in Ukraine, the functioning of social insurance for temporary disability, its main weaknesses and areas for improvement are defined.

Key words: social insurance, social insurance for temporary disability, social aid, social services, the fund for social insurance for temporary disability, single social contribution, budget the fund.

Постановка проблеми. Соціальне страхування – це важлива складова в політиці будь-якої країни, адже це інвестиції в людський капітал, що визначають економічне зростання та добробут. Оцінка Світовим банком 192 країн світу засвідчила, що головним показником національного багатства є людський капітал, на який припадає 64% проти 16% фізичного капіталу та 20% природного капіталу [9]. І саме політика тих країн, що спрямована на розвиток людського та соціального капіталу має успіх.

Один із важливих його видів – загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, що є вкрай необхідним для матеріального забезпечення населення внаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітності та пологів, догляду за малолітньою дитиною.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Цими проблемами займаються ряд науковців, зокрема: Н. Борецька, Л. Васечко, Н. Внукова, С. Засуха, В. Плиса, М. Бойко, О. Губар, Е.Лібанова, О. Мельник, В. Новиков і ін.

Постановка завдання. Охарактеризувати систему соціального страхування України, її необхідність, функції в сучасному суспільстві, дати оцінку соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності як підвиду загальнообов’язкового соціального страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що передбачає «Право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [4].

Основні складові соціального захисту населення України: соціальне забезпечення; соціальна допомога; соціальне страхування.

Соціальне страхування як складова частина соціального захисту відіграє значну роль у житті громадян України, особливо тих, хто втратили можливість забезпечувати себе самостійно.

Загальнообов’язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються за допомогою сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [3].

Необхідність соціального страхування зумовлена наступними причинами [7]:

- ✓ наявністю осіб, які, з погляду на певні обставини, не беруть участі в суспільно-корисній праці, тобто не можуть за рахунок заробітної плати виживати або підтримувати мінімальний життєвий рівень;
- ✓ наявністю громадян, що є працездатними, але не мають можливості реалізувати цю працездатність.

Найважливішою економічною функцією соціального страхування є створення необхідних умов для відтворення трудових ресурсів. За допомогою соціального страхування суспільство вирішує важливі завдання [4]:

- ❖ формує грошові фонди з яких покриваються витрати, пов'язані з утримання непрацездатних чи осіб, що не беруть участі у трудовому процесі;
- ❖ забезпечує необхідну кількість і структуру трудових ресурсів, а також їх розподіл відповідно до об'єктивних потреб розвитку суспільства;
- ❖ скорочує розрив у рівні матеріального забезпечення непрацюючих і працюючих членів суспільства;
- ❖ домагається вирівнювання життєвого рівня різних соціальних груп населення, незайнятих у трудовому процесі.

Відповідно до ст. 4 «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачено такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування [3]:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України.

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають цільові фонди, які виконують функції збору страхових внесків, взяття на облік страхувальників, облік надходжень страхових внесків, прийом звітності, контроль за повнотою та своєчасністю сплати страхових внесків, до них належать: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійному захворюванні, що спричинили за собою втрату працездатності, Фонд соціального страхування на випадок безробіття [6].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати внаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітності та пологів, часткову компенсацію витрат, пов'язаних зі смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [1].

Тимчасова втрата працездатності як вид непрацездатності – це неспроможність особи виконувати свої трудові обов'язки унаслідок короткотривалих обставин об'єктивного характеру і має тимчасовий зворотний характер під впливом лікування та реабілітаційних заходів, триває до відновлення працездатності або встановлення групи інвалідності, а в разі інших причин – до закінчення причин відсторонення від роботи.

Соціальне страхування у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності має на меті збереження, відновлення та поліпшення здоров'я застрахованої особи, а також компенсацію втраченого заробітку за час тимчасової втрати працездатності та в інших, визначених законом випадках.

Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності як економічне поняття – це економічні відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом валового внутрішнього продукту з метою формування фінансових ресурсів цільового призначення та використання грошових коштів бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на соціальні виплати і соціальні послуги.

Водночас за матеріальним змістом соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності є централізованим фондом грошових коштів, який має такі ознаки: використання коштів характеризується однобічним рухом грошових коштів; державно-правове регулювання використання коштів та їх винятково цільовий характер; динамічність; мобільність; масштабність.

Важливою характеристикою соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є його організаційна будова, яка виражається відповідною самоорганізованою системою з власною структурою та відповідним апаратом управління, що ґрунтується на встановлених принципах [8].

Проаналізуємо діяльність Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на регіональному рівні з виявленням його особливостей та певних загальних тенденцій.

Виконання показників видаткової частини бюджету Закарпатського обласного ФСС ТВП протягом останніх 3 років, де спостерігається стабільна тенденція до збільшення видатків (рис. 1), зокрема за статтю «оздоровчі заходи».

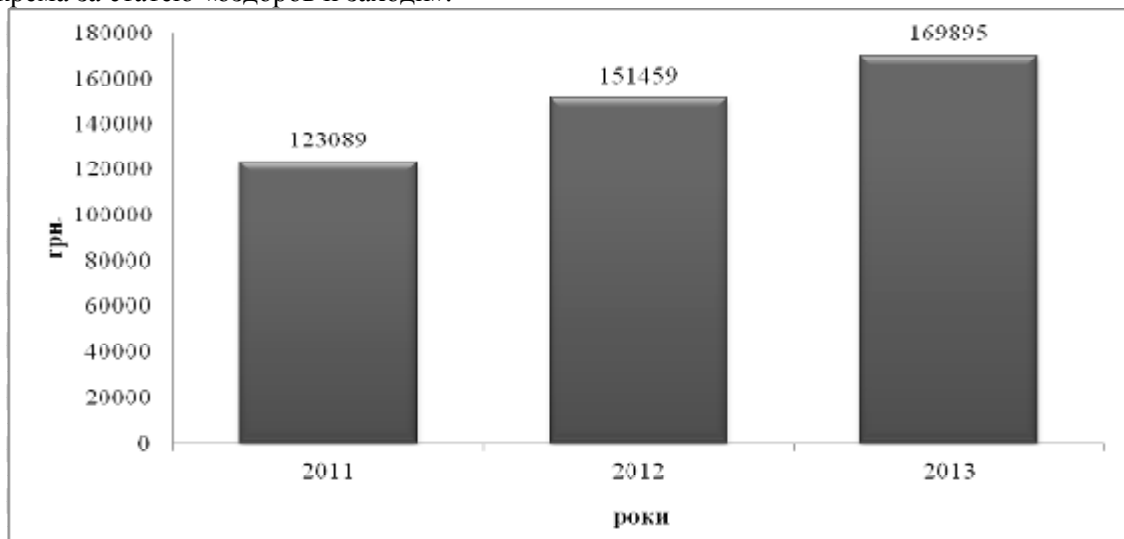

Рис.1. Динаміка видатків Закарпатського обласного ФСС ТВП за 2011–2013 р. [11]

Аналіз структури видатків бюджету Фонду (рис. 2) показує, що основна витратна стаття бюджету – це виплата допомоги ї тимчасової непрацездатності, яка складає 68 285 тис. грн., або 39,98 % і безпосередньо пов'язана із захворюваністю. Хоча потрібно зазначити, що спостерігається незначне її зменшення, порівняно з 2012 роком (42,23%).

Другою за величиною статтею витрат (31,7 %) є допомога по вагітності і пологах, яка склала 54 148 тис. грн., порівняно з показниками 2011 року витрати на допомогу по вагітності та пологах збільшилися на 12 481 тис. грн. (23,1 %), що пов'язано зі збільшенням кількості випадків по вагітності та пологах. Величина витрат по даній статті у регіонах є різною, наприклад в Івано–Франківській області витрати на цю статтю займають 25.39%, у Запорізькій області – 23,9%, Чернігівській – 20%, що пояснюється відмінностями у показниках природного приросту населення. Зокрема в Закарпатській області, позитивний приріст забезпечується саме великою кількістю ромського населення.

Наразі у фонді розробили законопроект, який обмежить допомогу розміром нарахувань на мінімальну зарплату у разі, якщо жінка до відпустки по вагітності і пологах пропрацювала на новому місці роботи менше ніж 180 календарних днів протягом останніх 12 місяців. Оскільки виплата на сьогоднішній день розраховується, виходячи з реальної зарплати, що активізувало шахрайства з метою отримання підвищеної допомоги [10].

Третє місце займають видатки за статтею «Оздоровчі заходи», питома вага якої у витратах складає 20,9 %, за 2012 рік використано 34 306 тис. грн., що на 32,2 % більше, ніж попереднього року, це має позитивне значення для здоров'я застрахованих осіб та членів їх сімей, адже саме такі заходи мають вплив на зменшення захворюваності населення і безпосередньо видатків з тимчасової непрацездатності, що ми й зазначимо [11].

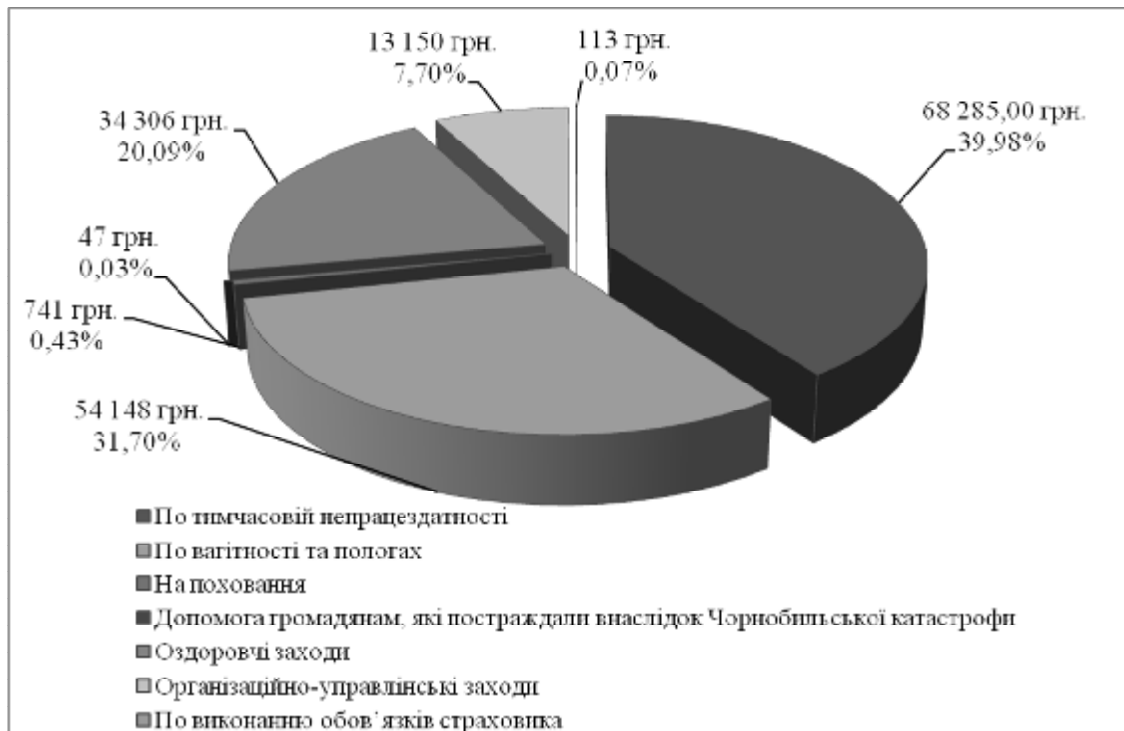

Рис. 2. Структура видатків бюджету Закарпатського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в 2013 році [11]

Від часу, коли Фонд підпорядковувався профспілкам, у його видатках зберігаються витрати на утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл, придбання новорічних подарунків та оздоровлення дітей. Звичайно, усі ці заходи дуже потрібні, але це питання є проблематичним, оскільки такі заходи не повинні фінансуватися за рахунок страхових коштів.

Дедалі проблематичнішим стає фінансування санаторно-курортного лікування, оскільки ціни на путівки постійно зростають, що значно пов'язано з руйнуванням мережі оздоровчих закладів у відомчому та профспілковому підпорядкуванні [8].

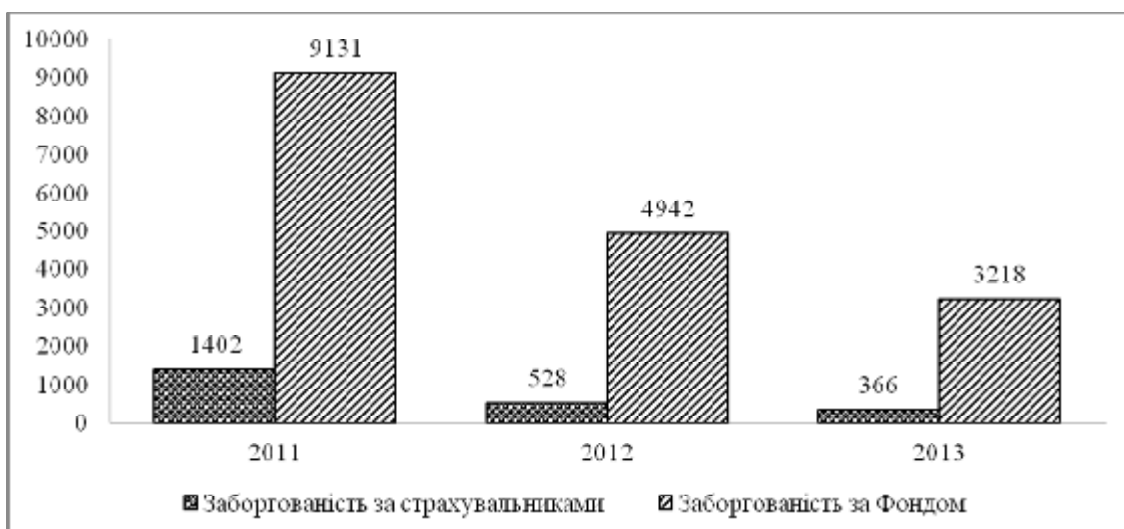

Рис. 3. Динаміка заборгованості за страховальниками і за Фондом за 2011–2013 р. [10]

Виходячи із даних на рис. 1.3, можемо зробити висновок, що заборгованість як за страховальниками, так і за Фондом постійно зменшується, порівняно із 2011 роком, заборгованість за Фондом зменшилась на 64,8%, а за страховальниками на 73,9%.

До 2011 року основним джерелом дохідної частини бюджету Фонду були внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (86% за 2010 р.). Із 1 січня 2011 року

Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» було введено єдиний соціальний внесок – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [2].

Можна виокремити такі переваги функціонування ЄСВ:

- із запровадженням Закону зменшується навантаження на роботодавця, пов'язане з адмініструванням, сплати страхових внесків;

- спростилась робота бухгалтера, тепер при утриманні та нарахуванні заробітної плати бухгалтер підприємства нараховує та утримує лише один єдиний соціальний внесок, а не чотири, як це робилося раніше і вже не потрібно стояти чотири різних черги для того, щоб здати звіти;

- підприємство перевіряється тільки одним фондом (Пенсійним фондом), а не кожним із чотирьох фондів окремо.

Щодо недоліків упровадження ЄСВ, то розглядають такі:

- відбувається дублювання дій платника внесків та ПФУ в частині розподілу єдиного соціального внеску по кожному з фондів;

- за несплату або несвоєчасну сплату ЄСВ накладається штраф у розмірі 10 % від не сплачених сум; за неналежне ведення бухгалтерської документації, на підставі якої нараховується ЄСВ, накладається штраф у розмірі від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та інші штрафні санкції, які не суперечать чинному законодавству;

- єдиний соціальний внесок підлягає обов'язковій сплаті незалежно від того, яким є фінансовий стан платника;

- не встановлено системи контролю за фондом. Керівництво Фонду зможе керувати грішми, як захоче;

- збільшення соціального навантаження на фізичних осіб–підприємців, які сплачують єдиний податок, а також осіб, які не є найманими працівниками через збільшення ставки єдиного соціального внеску;

- несвоєчасна виплата лікарняних, допомоги з безробіття, що створює значні проблеми, не дуже зручним також є нововведення щодо виплати допомоги з тимчасової втрати працездатності за рахунок фонду.

Також незручним є нововведення щодо виплати допомоги з тимчасової втрати працездатності за рахунок фонду. Для виплати лікарняних роботодавцю, незалежно від форми власності, потрібно відкрити спеціальний рахунок у відділенні Державної казначейської служби для отримання коштів від фонду. До фонду подається заява-розрахунок, що містить інформацію про нараховані застрахованим особам суми за формою, затвердженою у додатку до Порядку № 26. Фонд перевіряє наданий розрахунок і перераховує кошти для виплати лікарняних на спеціальний рахунок упродовж десяти робочих днів.

Підприємства і організації не мають права виплачувати нараховану допомогу з тимчасової втрати працездатності за рахунок власних коштів. Фонд такі витрати не компенсує. Кошти зі спеціального рахунку можуть йти лише на соціальні виплати, їх не можна перекинути на поточний рахунок підприємства. Такі розрахунки є громіздкими та невиправданими. Раніше підприємства виплачували лікарняні за рахунок своїх коштів, а фонд компенсував такі виплати, або проводився залік заборгованостей за рахунок нарахованих і утриманих внесків [5].

Створена в Україні система загальнообов'язкового державного соціального страхування за загальними положеннями відповідає міжнародним системам, однак за механізмом функціонування вона значно більше містить старі адміністративні методи управління з наявністю тих елементів, для яких ще не створені ринкові умови. Отже, передусім, необхідно вітчизняну систему соціального страхування прив'язати до національних сучасних умов соціально-економічного розвитку. Її реформування потрібно розпочати з управління, оскільки в діяльності відповідного страхового фонду є проблеми, які полягають в обмеженості власних фінансових ресурсів, що актуалізує питання їх оптимізації, пошуку нових джерел. Одним із

резервів поповнення дохідної частини бюджетів фондів є капіталізація фінансових ресурсів з розміщенням тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках у комерційних банках.

В економічній літературі обговорюються питання щодо стратегічних напрямів зміни місця та ролі соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в системі державного соціального страхування. Актуальною є дискусія щодо запровадження на його базі медичного страхування шляхом реорганізації діючого Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у Фонд загальнообов'язкового державного медичного страхування України і покладання додатково на останній обов'язків фінансування надання медичних послуг населенню.

Також розглядається пропозиція науковців щодо об'єднання страхових послуг, які надають Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в одній страховій установі з подальшим їх доповненням медичним страхуванням, що дозволить об'єднати надання соціальних послуг із санаторно-курортного лікування та оздоровлення з цим видом страхування. Необхідно взяти до уваги те, що зниження рівня захворюваності, зменшення витрат на виплату допомоги з тимчасової втрати працездатності значно залежить від якості медичного обслуговування застрахованих осіб. Все це дасть змогу упорядкувати соціальні послуги за категоріями населення, що обслуговуються: непрацездатне (Пенсійний фонд України), зайняте (Фонд загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування), безробітне (Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття) [8].

Висновки. У цілому система загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні за загальними положеннями відповідає міжнародним системам, однак за механізмом функціонування вона значно більше містить старі адміністративні методи управління. Запровадження ЄСВ є, безперечно, позитивним кроком у реформуванні системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, але необхідно в подальшому коректувати такі недоліки та намагатися реалізувати більш масштабні і раціональні зміни в законодавстві. Введення єдиного соціального внеску значно полегшує життя роботодавцям та підприємцям у частині адміністрування нарахування та сплати внесків на пенсійне та соціальне страхування. Але в той же час необхідно «боротися» із недоліками, що виникають, це стосується несвоечасної виплати лікарняних, допомоги по безробіттю.

Для успішного функціонування соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в Україні, доцільно було б упровадити такі пропозиції: упорядкувати фінансування оздоровчих заходів, санаторно-курортного лікування та забезпечити їхню відповідність страховим принципам; фінансувати утримання дитячих спортивних шкіл, оздоровчих таборів, новорічних подарунків для дітей працівників за рахунок коштів профспілкових організацій та не використовувати для цього кошти Фонду; об'єднати страхові послуги, які надають Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в одній страховій установі з подальшим їх доповненням медичним страхуванням.

Література

1. Закон України „ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” від 18.01.2001 № 2240 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2240-14>.
2. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464 – VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.98 № 16/98 ВР. – [Електронний Ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980016.html.
4. Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс. Навч. пос. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.

5. Гарна С. О., Малахова А. В., Шнурко А. М. Переваги та недоліки упровадження єдиного соціального внеску // Інноваційна економіка. – 2013 – N 3940. – С. 286–288.
6. Зеленко Н. Соціальне страхування в системі соціального захисту населення України // Формування ринкової економіки в Україні – 2009 – Вип. 19. – С.249–255.
7. Кропельницька С. О. Соціальне страхування : навч. посіб. / С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук [Вид. 2-ге, перероб. та доп.] – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с.
8. Шаварина М. П. Проблеми та шляхи вдосконалення соціального страхування з тимчасової втрати працездатності // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013 – С.252–256.
9. Яценко В. М. Інвестування у людський капітал в умовах трансформаційної економіки: регіональний аспект / В. М. Яценко, О. П. Кошулько // Фінанси України. – 2007. – №5. – С. 48–55.
10. Вагітним хочуть урізати виплати [Електронний Ресурс] – Режим доступу : <http://news.finance.ua>.
11. Офіційний сайт Закарпатського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [Електронний Ресурс] – Режим доступу : <http://www.fse.gov.ua/fse/control/zkp/uk/index>.

References

1. The Law of Ukraine „On compulsory state social insurance due to temporary disability and expenses occasioned by the burial” of 18.01.2001 № 2240–III – [Electronic resource]. Access : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2240-14>.
2. The Law of Ukraine “About collection and accounting of the single fee on obligatory national social insurance” № 2464–VI of July 8, [Electronic resource]. Access : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
3. Basic Law of Ukraine on compulsory social insurance: Law of Ukraine of 14.01.1998, № 16/98–VR. – [Electronic resource]. Access : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980016.html.
4. Vnukova N. M, Kuzmynchuk N. V. Social insurance: textbook – Kyiv : Centre textbooks, 2009. – 412 p.
5. Garna S. O., Malakhovfa A. V., Shnurko A. M. Advantages and disadvantages of introducing a single social contribution // Innovative Economy 2'2013 – N 3940. – p. 286–288.
6. Zelenko N. The social insurance in the system of Ukraine’s population social protection // Formation of market economy in Ukraine – 2009 – Is. 19. p. 249–255.
7. Kropelnytska S. A. Social insurance: textbook. S. Kropelnytska, T. Solodzhuk [2nd edition, revised and enlarged.] – K.: «Centre textbooks», 2013. – 336 p.
8. Shavaryna M.P. Problems and ways to improve social insurance for temporary disability // Scientific notes. Series "Economy", 2013 – p.252–256.
9. Yatsenko V.M. Investing in human capital in terms of the transformation of the economy: a regional perspective / V. M. Yatsenko, O. P. Koshulko // Finance Ukraine. – 2007. – № 5. – p. 48–55.
10. Pregnant women want to cut payments [Electronic resource]. Access: <http://news.finance.ua>.
11. The official website of the social insurance Fund department for temporary disability of the Transcarpathian region [Electronic resource]. Access: <http://www.fse.gov.ua/fse/control/zkp/uk/index>.

Сегляник Анастасія Ігорівна

*Студентка 4 курсу інституту економіки та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2014